

פרסומו של ס' ת"כ.
(פרק י')

וילהיוון (Wellhausen) ותלמידו בית מדרשו מאחרים את זמן פרסומו של ס' ת"כ לשנת 444 (לפני התאריך הנוצרי) וע"י עדות חיצונית, נחמיה, ח"י, הם רוצים לאשר ולקיים את דבריהם, כי רק אחרי גלות בבל, בימי עזרא ונחמיה, הכרו ס' ת"כ בתור ספר החקים של כל קהל עדת ישראל. שם מסופר, כי השרים, הכהנים, הלויים וראשי הקהל^(א) במספר חמשה ושמונים איש התחילו בהתייבות ודיהם על ספר החקים שנתפרסם ע"י עזרא, ושאר בני העם באו באלה ובשכועה, ללכת בתורת ה' ולשמר ולקשות את כל מצותיו, משפטיו וחקיו. — וילהיוון אינו מטיף ספק (Gesch. s. 425) בזאת, כי המאורע אשר נחמיה ח"י, מקביל למאורע אשר במל"כ כ"ב-כ"ג, וביחוד — לפרק כ"ג, א"ג; שם מסופר, כי יאשיהו והכהנים והנביאים וכל העם, למקטן ועד גדול, עלו לבית ה' ושם קרא המלך באזניהם את כל דברי ספר הכרית; והוא וכל העם כרתו ברית לפני ה' להקים את כל הדברים הכתובים על הספר הזה. "וכשם שהוכח הדבר, שם" משנה התורה נתפרסם בשנת 621 (לפני התאריך הנ"ל), כך מוכח בראיות נאמנות, שגם התורה האחרת של חמשת חומשי התורה נתפרסמה בשנת 444 ועד הזמן ההוא לא ידעה"...

חבל, שהראיה הזאת באה ללמדנו יותר מדי, כי אליבא דאמת אין בנחמיה ח"י אפילו רמז קל שבקלים "לתורה אחרת" של חמשת חומשי התורה; להפך העם קבל על עצמו לשמר את כל התורה, וביחוד — את החקים שאינם כתובים בתורה "האחרת" (PC), אלא כס' משנה התורה ובמקורות IE הקדומים לכל הדעות.

המטרה הראשית והחשובה ביותר של עזרת העם, שעליה מסופר בנחמיה, ח"י, היתה בלי ספק: "להכדיל את זרע ישראל מכל בני נכר". אמנם כבר לפני ארבע עשרה שנה בערך נסה עזרא הסופר להכדיל בכל חמור הדין את בני הגולה ששבו לארצם מהעמים עובדי האלילים הגמורים ומהעמים עובדי האלילים למחצה שישבו בארץ (עזרא ט"ו), אולם, כנראה, לא הצליח חפצו בידו או שהיה יסוד לחשש, שיחזרו לסורם כמו שקרה באמת אחר כך (עין במלאכי ב, י"א). ראשונה התחילה אספת העם לבלי התחתן בעמים יושבי הארץ (נחמיה ו, ל"א); החק הזה שונן ביחוד כס' משנה התורה (30) (ו, ג, ואילך; ראה שמות ל"ד, ט"ז) ולא בת"כ. שנית קבלו על עצמם שבי הגולה לשמר בכל תקף את השבת: לא לקנות ולא

(א) אני רואה צורך להעיר כאן, כי המלה "עדה", שס' ת"כ משתמש בה עמו"ד לשם סמוך: "קהל", "כנסת" ואשר המבקרים רואים אותה כאחד הבטויים האופיים של ת"כ, איננה נמצאת כלל בנחמיה, ח"י; בו אנחנו מוצאים רק את המלים: "בני ישראל", "עם" וגם "קהל" (פעם אחת בפסוק י"ז בפרק ח'). ובכ"ז רוצים וילהיוון ותלמידיו שנאמין להם, כי חמלה "עדה" מסמנת "עדה דתית" כזו שהיתה קימת בירושלם ובסביבותיה בתקופה שאחר הגלות.

למכר ביום הזה³¹) (נחמיה י' ל"ב); גם החק הזה הוא עתיק לימים ונכתב כבר בעשרת הדברים, אולם העם הזניחו עד עתה ולא קימו גם אחר כך (נחמיה י"ג, ט"ז ואילך). שלישית נשבעו הנאספים להפקיר את פרות השנה השביעית למען יאכלום העניים והאביונים וגם לשמט בשנה הזאת "משא כל יד"; המצוות האלה הן מצוות עתיקות שנכתבו במקורות IE (שמות כ"ג, י"א ודברים ט"ז, א' ואילך) ושנשמרו מעט מאד עד עתה (ויקרא כ"ו, ל"ד; דהיי"ב ל"ו, כ"א); ואולם תנאי החיים והזמן דרשו בכל תקף את עשייתם ושמירתם (עין בנחמיה ה', י"א). מתנות הכהונה והמקדש תופסות רק את המקום הרכיעי. אולם גם כאן נשגה מאד, אם נחשב שיש לנו עסק עם אשורם וקיומם של חקי ת"כ. לא ולא! להפך, כל מצוה ומצוה לחוד מעידה על השנויים וההגדרות החדשות של חקי ת"כ, שתנאי החיים גרמו להם, ושמעם אנחנו למדים, כי תורת כהנים לא נכתבה ולא יכלה להכתב כאותו הזמן. הם "העמידו עליהם מצוות" לתת שלישית השקל בשנה לעבודת בית ה' (נחמיה י' ל"ג); אולם לפי שמות ל', י"א ואילך צונו בני ישראל לתת מחצית השקל. מלבד זאת החלט או להביא מדי שנה בשנה, "לעמים מומנים", "קרבן עצים" לבית ה' (נחמיה י' ל"ה); והדבר הזה לא נאמר כלל וכלל בתורה. קביעת החובה להביא את בכורי האדמה בכל שנה ושנה לבית ה' (נחמיה י' ל"ו) מהאימה, לפי משמעותן של המלים, יותר למצוה הכתובה במקור I E (שמות כ"ג, י"ט) מאשר למקור ת"כ האומר, כי הכבדים יהיו לכהנים (במדבר י"ה, י"ג) ב.— אמנם החקים על מתנות הכהנים והלוויים, שנאמרו בסוף פרק י' בנחמיה, אינם סותרים את דברי ת"כ, אולם הרבה מתנות חשובות חסרות בפרק הנ"ל; למשל:

א) יושם לכ גם לזאת, שנאום המליצה אשר נשאו תלוים (נחמיה ט', ה'—ל"ז), לפני קבלת ההתחייבות הכתובה באמנה. אינו משתמש (או משתמש מעט מאד) בשפת ת"כ גרודא. אלא הוא שאל כשויים ואפני דבור מכל התורה כלה. נדמה ט', ו' למשנה התורה ט', ו"ד; לשמות כ', י"א; ט', ד' ואילך לבראשית ט"ו, ו'; ד'; ו"ח. ט', ט"ו—א לשמות ג', ו'; ו"ח, י"א; ט"ו, ה'—ט', י"ב לשמות י"ג, כ"א; ו"ח, כ'. — ט', י"ג ואילך לשמות י"ט, כ'; כ' כ"ב; כ"ג, ח' — ט', ט"ז לשמות ט"ז, ד'; י"ה, ו' (דמה לבמדבר כ', ח'—ת"כ). — ט', י"ז לבמדבר י"ה, ד'; ו"ח (דמה לשמות ל"ד, ו'). — ט', י"ח לשמות ל"ב, ד'. — ט', כ"א למשנה התורה ח', ד'; כ"ט, ד', ו'. — ט', כ"ה למשנה התורה ו', י"א. — ט', ל"ב למשנה התורה י', י"ז; ד'; ט'; לשמות י"ח, ח'. ב) כדאי וראוי לשים לב לדבר הזה: ההבדל אשר בין "ראשית" — שלא היו צריכים להביאה לבית ה' — ובין בכורים — שהיו חייבים להביאם לבית ה' — נאמר במדבר י"ח, ו"ב—ו"ג רק ברמז בלבד (עין בדברים כ"ו, א' ואילך); בענין "ראשית" נאמר שם: "אשר יתנו לה" וב"בכורים" — "אשר יביאו לה". ורק בתניחנו ביסודו של המקור ת"כ את שמות כ"ג, י"ט נבין מדוע לא פרש את דבריו יותר; וסבאן ראוה לאהדותם של ת"כ והמקורות I E. נחמיה השתמש — על אפה ועל חמתה של הבקרת — בכסויו "לבית ה'" השאול משמות כ"ג, י"ט וכמלה "פרו" — מדברים כ"ו, ב'.

החטאת והאשם (ויקרא ז', ז'; כמדבר י"ח, ט'), המנחה ועור העולה (ויקרא ז', ח'; ו', ט'; כמדבר י"ח, ט'), החוח והשוק של השלמים (ויקרא ז', ט"ד); ואין אנחנו מוצאים בכלל יתר מתנות הקדש את מעשר הבקר והצאן (ויקרא כ"ג, ל"ב) והפרות של השנה הרביעית («כרם רבעי») — ויקרא י"ט, כ"ח.

ולפיכך ברור ומחזור הדבר, שאין כאן שום רמז לפרסומה של ת"כ; להפך, העם התחייב לשמר את כל התורה כלה, אולם ביחוד הכלטו וחדגשו אותן המצוות שהזנחו בימים ההם ואשר תנאי החיים דרשו ותבעו את שמירתן וקיומן ככל תקף (עזרא ט"ו; נחמיה י"ג, ט"ז ואילך; מלאכי ג', ח"ו). ומכל הנאמר כאן יכולים אנחנו להסיק מסקנה זו: נחמיה ט"ו מלמדנו את ההפך ממה שוילנהוין רוצה למצוא בו; בעצרת העם, שעליה מספר שם, נחשב ס' ת"כ, כמו יתר חלקי התורה, לספר חקים ישן ומקובל באומה; וכיתר חקי התורה, שהשבעו עליהם או בני העם ואשר אושרו וקיומו לא בפעם הראשונה, כך נתפרסם או ס' ת"כ לא בפעם הראשונה.

השקפת קוונן (Kuenen) על ספר החקים של עזרא.

(פרק י"א)

אעפ"י שהכאנו למעלה ראיות לזאת, שספר החקים של עזרא כלל בתוכו את כל חמשת חומשי התורה, ככ"ז מחליט קוונן ואומר (Einl. s. 211), כי החקים אשר נתקבלו כאספת העם ההיא אינם אלא חקי ת"כ (עין שם: 10. A). אולם אין לו שום הוכחות אחרות לאשורה של החלטתו אלא זו, כי מקורן של החובות שקבלו עליהם או בני העם — אחרי שקראו באזניהם את דברי התורה — הוא בת"כ והחובות האלה נבדלות מהמצוות הכתובות בס' משנה התורה. כאלו כל שבו הגולה ועזרא בראשם היו מבקרי התורה, שנתחוו לנתחיה וימצאו בחלקיה השונים דברים הסותרים אלה את אלה; ואז נשאלה אצלם השאלה: מהו המקור בן הסמך אשר יוכלו להשתמש בו הלכה למעשה?! לאמתו של דבר נוכח, אם רק נעייף עין בספור הכתוב בנחמיה ח"ו, כי כל העדה כלה ידעה רק תורת ה' אחת, אשר כל מצוותיה וחקיה יצאו מפי ה' והם חובה עליהם; ולא עלתה מחשבה על לבם, כי מצוות התורה יכולות לסתר אלו את אלו.

ובכל זאת נבחן את כל אחת מהערותיו של קוונן לחדו; נסמן אותן במספרים: (1) «מצות חג הסכות, שעזרא פרסמה והודיעה (נחמיה ה', י"ג-י"ח) והעם קבל אותה לשמרה ולקיימה הלכה למעשה, כתובה בויקרא כ"ג, מ"ט-ג'; חג שמונת הימים (נחמיה ה', י"ח) אשר בויקרא כ"ג, ל"ט אינו מתאים לכתוב במשנה התורה ט"ז, י"ג-ט"ז». — אולם אליבא דאמת כתובות בנחמיה ח', י"ח רק המלים